

Meşruiyet, Elitler Arası Rekabet ve Sistemsel Dönüşüm Tartışmaları Arasında 2024 İran Seçimleri - Ezgi Uzun Teker

Özet

1 Mart 2024'te gerçekleştirilen İslami Şura Meclisi ve Uzmanlar Meclisi seçimleri % 41 katılım oranıyla İran İslam Cumhuriyeti tarihinin en düşük katılımlı parlamento seçimi olarak kayıtlara geçti. Cumhurbaşkanlığı seçimleri kadar yankı uyandırmasa da Şura Meclisi seçimlerinin İslam Cumhuriyeti

tarihindeki en uzun soluklu ve şiddetli gösterilerden biri olan 2022 Mehsa Emini protestoları akabinde gerçekleşen ilk seçimler olması, yeni Uzmanlar Meclisi'nin ise büyük ihtimalle Ayetullah Hamaney'den sonraki yeni devrim rehberini seçecek olması bakımından önem taşıyor. Seçimlere ilişkin tartışmaların başında düşük katılım oranının eşlik ettiği rejim meşruiyetine yönelik sorgulamalar ve İran siyasetinde yeni yeni yükselen muhafazakar elitler arası rekabet geliyor. Bu çalışma, İslam Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen seçim verilerini temel alarak İranlı seçmen davranışı üzerinden rejimin meşruiyetine yönelik tartışmalara ışık tutmayı hedefliyor. İranlı seçmen davranışına dair veriler, biri İran siyasetinde son altı yılda kademeli olarak marjinalleştirilen reform siyasetini, diğeri ise rejimin kendisini çevreleyen paralel iki meşruiyet krizinin varlığını ortaya koyuyor. Bu durum, 2018'dan beri meşru siyaset düzlemini bırakarak yeni siyaset mecrası olarak sokağı seçen reform siyasetinin meşru siyasette yarattığı boşluğun da iyi incelenmesi gerektiğini gösteriyor. Zira seçim sonuçlarının da gösterdiği üzere reformcu siyasetin marjinalleşmesi karşısında İran siyaset sahnesindeki görünürlüğü son on yılda artmakta olan ultra-muhafazakar kanat güç kazanıyor. Mehsa Emini protestolarının dünyada uyandırdığı değişim potansiyeli algısının aksine, İran siyaseti Ayetullah Hamaney sonrası döneme hazırlanırken daha da radikalleşiyor. Çalışma, muhafazakar elitler arası güç mücadelesinin gölgesinde süregelen bu radikalleşmenin kısa ve orta vadeli olası etkilerine ilişkin projeksiyonlarla son buluyor.

Meşruiyet, Elitler Arası Rekabet ve Sistemsel Dönüşüm Tartışmaları Arasında

2024 İran Seçimleri

1 Mart'ta on ikincisi gerçekleştirilen İslami Şura Meclisi seçimleri, % 41 katılım oranıyla İran İslam Cumhuriyeti tarihinin en düşük katılımlı parlamento seçimi olarak tarihe geçti (Boroujerdi, 2024). Bu sene parlamento seçimleriyle eş zamanlı olarak altıncısı düzenlenen Uzmanlar Meclisi seçimleri ise 1990 yılındaki % 37 katılım oranı ile kayıtlara geçen seçimlerden sonra en düşük ikinci katılım oranına sahip ("1990 Assembly of Experts Elections", n.d.). İran seçim yasasına göre, kullanılan geçerli oyların en az %20'sini alma koşulunu yerine getirememeleri

nedeniyle başkent Tahran'ın da dahil olduğu toplam 31 vilayetin 21'inde seçimler [ikinci tura kaldı](#).

İran siyaseti açısından cumhurbaşkanlığı seçimleri kadar belirleyici olmadığı düşüncesiyle yerel ve uluslararası arenada pek ses getirmese de 2024 Şura Meclisi ve Uzmanlar Meclisi seçimleri, İran siyasetinin geçtiğimiz dört yılının tefekkürü ve önümüzdeki on yılının da tasavvuruna dair önemli ipuçları sunuyor. Zira bu seçimler, Eylül 2022'de patlak veren "Kadın, Yaşam ve Özgürlük" hareketinin yankıları sürerken toplumda sistemsel dönüşüm talebinin giderek yükseldiği, ancak buna müteakbil sistemin gittikçe muhafazakarlaştığı, baskı mekanizmalarını güçlendirdiği ve artık 85 yaşına giren dini lider Ayetullah Hamaney sonrası döneme hazırlandığı bir siyasi ortamda gerçekleşti. Bu ortamda öne çıkan tartışmaların başında şüphesiz reform kanadının seçim boykotu, adayların anayasaya uygunluğunu tescil etmekle yükümlü Koruyucular Konseyi'nin önemli isimleri diskalifiye etmesi ve düşük seçim katılımının eşlik ettiği meşruiyet tartışmaları geliyor. Meşruiyet tartışmaları süredursun, İran İslam Cumhuriyeti, sistemsel dönüşüm yanlılarının sokak siyasetinde konuşlandığı, meşru kurumsal siyasete ise muhafazakar elitler arası rekabetin damgasını vurduğu keskin bir dönüşüme sahne oluyor.

İslam Cumhuriyeti'nin İkircikli Meşruiyet Anlayışı

İran İslam Cumhuriyeti, meşruiyetini hem halkın iradesine hem de dine dayandırmak suretiyle demokratik ve teokratik unsurları harmanlayan ve "seçime dayalı teokratik rejim" olarak nitelendirdiği son derece özgün, ancak bir o kadar da karmaşık bir siyasi sisteme sahip. Sistemde hem halk iradesini hem de dini iradeyi temsil eden, ancak aralarında güç dengesizliği bulunan ikiz yapılar mevcut. Bir yanda "İslam hukukçusunun yönetim yetkisi" anlamına gelen *velayet-i fakih* ilkesi uyarınca sistemin ideolojik ve kurumsal gözetiminden sorumlu en yüce yürütme erki olan Devrim Rehberi, diğer yanda da sistemin günlük politikalarından sorumlu bir başka yürütme erki olan devlet başkanı var. Devrim Rehberi, halk tarafından sekiz yılda bir seçimle işbaşına getirilen 88 müçtehidden oluşan ve Devrim Rehberi'nin seçimi ve denetiminden sorumlu olan Uzmanlar Meclisi tarafından ömür boyu görev yapacak şekilde belirlenirken devlet başkanı

doğrudan halk tarafından belirli bir dönem için seçiliyor. Sistemin temel yasama erki, 290 milletvekilinden oluşan ve doğrudan halk tarafından seçilen İslami Şura Meclisi, ancak tüm yasa tasarılarının İslam'a uygunluğu Anayasayı Koruyucular Konseyi adı verilen bir kurum tarafından onaylanmak zorunda. Altısı bizzat Devrim Rehberi tarafından seçilen fakihler, altısı da yine Devrim Rehberi'nin atadığı Yargıtay Başkanı tarafından İslami Şura Meclisi'nin oylamasına sunulan ve üniversitelerin hukuk fakültelerinden mezun üst düzey hukukçular olmak üzere toplam 12 üyeden oluşan Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin bir diğer görevi ise tüm seçim dönemlerinde adayların İslam ve İslami devlet ideolojisine uygunluğunun tescil edilmesi ("Vezayef ve Ehteyarat-ı Şurayı Negahban", n.d.). Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin bu yetkileri, 'dini atanmışların' 'halk tarafından seçilmişler' üzerinde tahakküm kurması ve dini irade uğruna halkın iradesine bir darbe olarak algılanıyor, bu da İran'da seçim sisteminin meşruiyetine yönelik tartışmaları da beraberinde getiriyor.

Rakamlarla Meşruiyet Tartışmaları

Meşruiyet tartışmalarını doğru bir zemine oturtabilmek adına İranlı seçmen davranışına ve Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin aday tescil oranlarına bakmak önem taşıyor. İran İslam Cumhuriyeti'nin seçim tarihine bakıldığında, cumhurbaşkanlığı seçimlerine ortalama katılım oranı % 65,5 iken, bu oranın Şura Meclisi seçimleri için % 58,8, Uzmanlar Meclisi için ise % 58,3'te seyrettiği görülüyor.^[1] Bu tabloya bakıldığında, İran halkının % 35-40'lık bir diliminin genel olarak seçimlere katılmayı tercih etmediği görülüyor. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım oranı meclis seçimlerine nazaran nispeten yüksek, ancak oranlara yıl bazında bakıldığında ardıl seçim dönemleri arasında 35 puana varan yükseliş ve düşüşlerin eşlik ettiği keskin oynaklıklar göze çarpıyor. 2009 yılı, cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım oranlarının yükselişi açısından bir dönüm noktası, zira 2009, 2013 ve 2017 yılları, ilk defa klasik molla kökenli siyasetçi çizgisinin dışında bir siyasetçi profili sergileyen Mahmut Ahmedinecad ile büyük ölçüde reform yanlılarının desteğini alarak iş başına gelen ılımlı, pragmatist muhafazakar Hasan Ruhani'yi siyaset sahnesine oturtarak en azından bir kısım ilgisiz seçmen için "yenilik potansiyelinin" sinyalini veriyor.^[2] Söz konusu dönemde seçimlere katılım oranı % 76 ile % 85 arasında değişiyor. Bunlardan

önceki en yüksek katılım oranı da İran siyasetinde yenilik potansiyelinin asıl temsilcisi kabul edilen reformcu lider Muhammed Hatemi'yi % 79,9'luk katılım oranıyla cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturtan 1997 seçimleri.

1979'dan bugüne Şura Meclisi seçimlerine katılım oranlarına bakıldığında ise cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gözlenenin aksine keskin dalgalanma ve belirsizlikler yok. 2010 yılından itibaren katılım oranları genellikle % 50-60 bandında ve yıl bazında 3-4 puanlık oynamalarla seyrediyor. Öte yandan, reform siyasetinin güç kazandığı yıllar yine istisnai bir seçmen davranışına tanıklık ediyor ve katılım oranları % 71'e kadar ulaşabiliyor. Benzer bir yükseliş, reform bloğunun ılımlı pragmatist lider Hasan Ruhani ile ittifak kurduğu yıllarda da gözlemleniyor. Bu bağlamda 2012 ve 2016 yıllarında yapılan Şura Meclisi seçimlerine katılım oranı sırasıyla % 63,8 ve % 61,6. Dönemsel yükselişlere karşın katılım oranlarının nispeten düşük oluşu, İranlı seçmenin cumhurbaşkanlığı seçimlerine yüklediği anlamı meclis seçimlerine pek de yüklediğini gösteriyor. Uzmanlar Meclisi seçimleri ise İranlı seçmenin ilgi alanının biraz daha dışında, zira 1982 yılında % 77,3 ile seçimlere rekor bir katılım gösteren İranlı seçmen, devrimin ikinci on yılı içerisinde 1990 ve 1998 yıllarında sırasıyla sadece % 37 ve % 46,3'lük bir katılım gösteriyor, 2006 ve 2016'da yapılan seçimlerde ise bu rakam yaklaşık % 61'de kalıyor.

Rakamlar, İranlı seçmenin dini irade ile halk iradesinin harmanlandığı bu hibrit sistemin sunduğu sınırlı manevra alanı içerisinde son derece stratejik ve pragmatik hareket ettiğini gösteriyor. Cumhurbaşkanlığı makamını siyaseten belirleyici bir güç olarak gören seçmen, 1979'dan beri aynı adaletsiz seçim sistemi altında, sistemsel yenilik arayışına cevap verebilecek nitelikte bir siyasi liderin adaylığına izin verildiği müddetçe sandığa gitmeyi tercih ediyor. Öte yandan seçmen, yasama erki olan Şura Meclisini halkın iradesinin temsili açısından eşit derecede belirleyici bir güç olarak görmüyor. Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin adayları diskalifiye etmesi de seçimlere katılımı ancak bir ölçüde etkileyebiliyor. Zira Koruyucular Konseyi'nin yıl bazında milletvekili adaylığı onay oranlarına bakıldığında, devrimin ilk yirmi yılında % 70-85 arasında değişen rakamlar göze çarparken 2005 - 2017 arasında oranlar % 55-65 bandında seyrediyor. Cumhurbaşkanı adaylarının tescil oranlarında da yıllar içerisinde genel bir düşüş göze çarpıyor, ancak bu düşüş ile seçimlere katılım oranları

arasında anlamlı bir korelasyon yok. Öyle ki cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım oranının % 85,2 ile en yüksek olduğu 2017 seçimi, aynı zamanda adaylık tescil oranın % 0,84 ile en düşükler arasında yer aldığı seçimlerden biri.

İran'da sosyal ve siyasi eğilimler üzerine çalışmalar yapan Hollanda GAMAAN araştırma grubu, seçimlerden iki gün önce, 28 Şubat'ta, 1 Mart seçimlerine katılıma ilişkin bir anket yaptı. GAMAAN anket sonuçlarına göre, İran halkının % 74'ünün şura meclisi seçimlerine, % 75'inin ise uzmanlar meclisi seçimlerine katılmayacağı tahmininde bulundu (Maleki, 2024, s. 1). Buna ek olarak, % 16'lık bir kesim seçimlere katılarak oy pusulasına halihazırda veto edilen adayların ismini yazacağı, % 2'nin ise boş oy kullanacağı tahmininde bulundu (Maleki, 2024, s. 1). Anket katılımcılarına neden sandığa gitmek istemedikleri sorulduğunda % 59'u "İslam Cumhuriyeti sistemine karşı olduklarını" öne sürerken, % 20'si "seçimlerin özgür ve etkili olmaması", % 1'i ise "tercih ettikleri adayın Anayasayı Koruyucular Konseyi tarafından diskalifiye edilmesini" gerekçe gösterdi (Maleki, 2024, s. 1). Araştırma ekibi anket katılımcılarının okur yazar olması, ancak seçimlere katılımın okur yazar olmayanlar arasında daha yüksek olduğunu da hesaba katarak seçimlere maksimum katılım oranının % 25-30 bandında kalacağı tahmininde bulundular (Maleki, 2024, s. 1). 1 Mart seçim sonuçları ile GAMAAN anket sonuçları arasında % 10-15 bandında seyreden bir farklılık göze çarpıyor. GAMAAN ekibi bu farka ilişkin olarak İran'ın yayınladığı katılım istatistiklerine güvenmediğini belirtiyor. Bu iddiayı bir kenara bırakırsak, halkın % 40'lık bir kesiminin ideolojik destek verme veya rejimin 45 yılda kurduğu patronaj ağlarına dahil olma gibi farklı olası sebeplerle oy kullanmaya devam ettiğini görüyoruz.

Öte yandan İranlı seçmenin seçimlere katılımında gözle görülür bir düşüş olduğu aşikar. Ancak bu iddia edilenin aksine öncelikli olarak 2022 Mehsa Emimi protestolarıyla ilişkili değil, zira protestoların öncesinde ve sonrasında yapılan iki seçim arasındaki katılım oran farkı, protestoların tüm şiddetine rağmen yalnızca % 1,5 puan. Seçimlere katılım düşüklüğünün ilk sinyalini % 42,5'lik katılım oranıyla bir önceki seçim dönemine göre yirmi puanlık bir düşüş sergileyen 2020 Şura Meclisi seçimleri verdi. Akabinde ilkeci muhafazakar İbrahim Reisi'yi başkanlık koltuğuna oturtan 2021 cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım oranı da yaklaşık otuz puanlık bir düşüşle % 48,8'te kaldı. Bu düşüşün temel sebebi

reform siyasetinin mevcut sistemi dönüştürebileceğine dair inancın halk nezdinde yok olması. ABD Devlet Başkanı Donald Trump'ın nükleer anlaşmadan çekilerek İran'a ağır ekonomik yaptırımlar öngören maksimum baskı politikasını devreye sokmasıyla başlayan süreç, reformcuları yanına alarak iş başına gelen Hasan Ruhani ekibinin, sistemin 'atanmış muhafazakarları' karşısında iç baskıya maruz kalarak yenilik yanlısı seçmene vadettiği ekonomik açılım ve siyasi özgürlük taleplerini yerine getirememesi ve reformcuların sistem içerisinde marjinalleşerek siyaseten etkisiz hale gelmesiyle sonuçlandı. Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin her iki seçimde güçlü sayılabilecek reformcu liderleri veto etmesi üzerine sistemsal dönüşümü meşru siyaset arenasını kullanarak başaramayacağını anlayan reform ve yenilik yanlısı seçmen, çareyi uzun bir aradan sonra ilk defa 2018 yılında Dey Protestoları ile sokağa çıkmakta buldu. 2018'den bu yana halk, bazen hayat pahalılığı ve petrol zammı, bazen de su kesintisi, işçi hakları ve zorunlu başörtüsü gibi hem İran İslam Cumhuriyeti sisteminin hem de mevcut iktidarların iyi, etkili ve adil yönetim becerilerini sınanan konular ekseninde döngüsel olarak sokağa çıkmaya ve iradesini sokakta kullanmaya devam ediyor.

Kısacası, İran'ın reformcular başta olmak üzere yenilik yanlısı stratejik seçmeni, dönüşüm arayışına cevap verecek bir siyasi fırsat söz konusu olduğunda oyunu İran İslam Cumhuriyeti'nin belirlediği seçim kurallarına göre oynamaya gönüllü. Bu noktada Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin reformcu adayları veto etmesinden daha öncelikli olan mesele reformcu siyasetin kendi içerisinde güçlü bir lider bulabilmesi ve bu güçlü liderin Koruyucular Konseyi tarafından onaylanması. Zira reformcu seçmen, sistem güçlü bir reformcu veya yenilik yanlısı liderin yarışa girmesine izin vermediğinde oyuna katılmamayı ya da oyunu başka bir mecraya, sokağa, taşımayı tercih ediyor. Eğer bugün İran İslam Cumhuriyeti'nin yaşadığından daha öncelikli bir meşruiyet krizi varsa, o da reform siyasetinin yaşadığı meşruiyet krizi. Bu iki paralel meşruiyet krizi birbirinden ayrı düşünülemez. Zira sistemin reform siyasetini marjinalleştirmek suretiyle reform siyasetinde bir meşruiyet krizi yaratması seçmenin seçimlere katılım oranının azalmasına sebep oluyor, bu da sistemin kendi meşruiyetine yönelik hiddetli tartışmaları körüklüyor. Seçim öncesinde Devrim Rehberliği başta olmak üzere sistemin tüm muhafazakar unsurlarının halkı ısrarla seçimlere katılmaya davet etmesinin sebebi bu (Şafak, 2024).

Reform Yanlıları Sokağa, Şahinler Meclise

Reform siyasetinin yaşadığı meşruiyet kaybına 2024 seçimlerinde reform bloğu içerisinde keskin bir bölünme eşlik etti. Hasan Ruhani'nin de desteklediği bir grup reformcu ve ılımlı siyasi parti, 165 kişilik ortak bir liste oluşturarak seçimlere katılacağını duyurdu ("Closing Circles: Iran's Exclusionary 2024 Elections," 2024). Bunun üzerine reform yanlısı yüzden fazla sivil aktivist, siyasetçi ve gazeteci, seçmeni "içinde gerçekçilik olmayan idealizmden" ve "içinde idealizm olmayan gerçekçilikten" kaçınmaya çağırarak reformcu adayları destekleyeceğini [duyurdu](#). Diğer yandan 270'den fazla kişiden oluşan bir başka reform yanlısı grup ise Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin güçlü reformcu adayları veto etmesine vurgu yaparak "toplumdaki grupların çoğunluğunun taleplerini temsil eden köklü partilerin ve hareketlerin yokluğunun seçimlerin anlamını ve nesnellliğini ortadan kaldırdığı" gerekçesiyle reformcu seçmeni boykota [davet etti](#). Halen Evin Hapishanesi'nde bulunan Nobel Barış Ödüllü aktivist Nergis Muhammedi ve hatta reformcu eski devlet başkanı Muhammed Hatemi gibi isimler de boykota destek verenler arasında yer aldı ("Closing Circles: Iran's Exclusionary 2024 Elections," 2024). Bu tartışmaların gölgesinde, 2012 ve 2016 seçimlerinde milletvekili seçilmesine karşın 2021 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylığı veto edilen Ali Mutahhari de reformcu ve ılımlı adayları bir araya getirdiği "Halkın Sesi" adlı bir başka listeye katıldığını [duyurdu](#).

Nihayetinde % 41'lik katılım oranıyla büyük oranda reformcu seçmenin boykot etmeyi tercih ettiği 2024 seçimleri, 2018'den beri sokağa yönelen reform siyasetinin meşru siyaset sahnesinden neredeyse tamamen silinmesi, reformcuların bıraktığı boşluğun da muhafazakarların kontrolüne geçmesi ile sonuçlandı. Birinci tur sonuçlarına göre 290 koltuklu meclise girebilen reformcu ve ılımlı milletvekili sayısı 40'ta kalırken, Mutahhari'nin reform listesinden hiç kimse meclise giremedi (Farzam, 2024). Toplam 45 sandalye için seçimlerin ikinci turu yapılacak, netleşen 245 sandalye ise muhafazakarların ezici çoğunluğuna kaldı. Öte yandan, yekpare bir hizip gibi algılanan İran muhafazakarları içerisindeki ayrımlar bu seçimle birlikte daha da netleşti ve seçimleri, sistemin neo-muhafazakarları ile İran siyasetinde yeni yükselme imkanı bulan ultra-muhafazakarlar arasında yaşanan yeni tip bir rekabete sahne oldu. Neo-muhafazakar kanadın temsilcisi Tahran belediye başkanlığı ile meclis başkanlığı

dahil uzun bir siyasi kariyer geçmişine sahip olan eski Devrim Muhafızı Muhammed Bağır Galibaf. Neo-muhafazakarlar, İran'ın toplumsal yapısındaki dönüşümlere, dış politikada Batı ile ilişkilere ve 2015 nükleer anlaşmasına yönelik ideolojik siyaset anlayışlarını korumakla birlikte bu konularda daha pragmatist hareket edebiliyor (Toosi, 2024). Galibaf bir önceki seçimde Tahran'da en yüksek oyu alarak meclis başkanı olmasına karşın, bu sefer katılım oranının % 24 ile rekor seviyede düşük olduğu başkentte en fazla oyu alan Seyid Muhammed Nebeviyan, Emir Hüseyin Sabiti ve Hamid Resai'nin ardından ancak dördüncü sırada meclise girebildi (Farzam, 2024). İran siyaset sahnesine yeni giren bu isimlerin hepsi muhafazakarların bir diğer bloğu olan ve "muhafazakarların muhafazakarı" olarak tanımlayabileceğimiz Paydari Cephesi üyeleri. Böylelikle İran siyasetinde geleneksel muhafazakarlar ve reformculara karşı ultra-muhafazakarların hızla yükseldiği bir döneme girildiğini söylemek mümkün.

Asıl adı "İslam Devrimi Direniş Cephesi" olan Paydari Cephesi, esasında radikal siyasi fikirleriyle tanınan ve 2021 yılında vefat eden ünlü din adamı Muhammed Taki Misbah-Yezdi'nin ruhani liderliğinde ve onun öğrencilerinden oluşan, siyaset sahnesine de 2005 yılında Mahmud Ahmedinecad'ı destekleyerek giren ultra-muhafazakar bir grup. Ahmedinecad'ın arkasında çeşitli bakanlıklara ve bürokratik pozisyonlara yerleşmeye başlayan cephe üyeleri, Misbah-Yezdi'nin 2009 yılındaki şaibeli seçimler sonrası Devrim Rehberi Ayetullah Hameney ile ters düşen Ahmedinecad'dan uzaklaşmasıyla birlikte Ayetullah Hamaney ve İslam Devriminin koşulsuz savunucusu olarak İran siyasetinde yer almaya devam ettiler (Koç, 2020). Paydari bloğu siyaseten "İslam Cumhuriyeti"nden ziyade ideolojik ve kurumsal altyapı bağlamında tamamen Şii fakihin kontrolünde bir "İslam devleti" fikrini savunuyorlar. İmam Humeyni'nin ideolojik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olup buna ters düşebilecek nitelikteki her türlü siyasi oluşumu, bu oluşumların destekçilerini ve bu oluşumlara izin verenleri "sapkın" olarak nitelendiriyorlar (Koç, 2020). Bu bağlamda, 2009'da reformcuların yürüttüğü Yeşil Hareket'e sessiz kalan herkesi, reformcuları ve gerektiğinde reformcular ve Batı ile işbirliği yapan ılımlı muhafazakarları sisteme yönelik en büyük tehlike olarak görüyorlar (Koç, 2020). Paydari, 2013, 2017 ve 2021 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ahmedinecad'ın eski baş müzakerecisi Seyid Celili ve İbrahim Reisi'yi destekledi. Cephe, iç siyasette muhafazakar toplumsal yapının korunmasına dair her türlü konuda devrim ilkelerine koşulsuz bağlılığı savunuyor. Bununla bağlantılı olarak da dış politikada 2015 nükleer anlaşması ve Mali Eylem

Görev Gücü dahil Batı ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik her türlü adıma kesin bir karşıtlık gösteriyorlar (Hashemi, n.d.). Buna karşın, Çin ve Rusya ile yakınlaşmaya olumlu bir duruş sergiliyor, ancak yine 'devrimci' duruşa sadık kalarak dış politikada kendi kendine yeterlilik ilkesini savunuyorlar (Hashemi, n.d.).

Şahin Kanadın Gölgesinde Hamaney Sonrası Döneme Hazırlık

İran'ın dört bir yanına yayılan protestoların şiddeti, ülkeyi dışarıdan takip eden gözlemci için bir ölçüde yanıltıcı olabilir. Zira protestoların şiddeti ile sistemin baskısı arasında kıyasıya bir rekabet var. Şüphesiz İran'da bir dönüşüm akımı var, ancak bu dönüşüm reform yanlılarının tasavvur ettiğinin tam tersi yönde akıyor.

Reformcularının, 2021 cumhurbaşkanlığı seçimlerini boykot etmesiyle birlikte Paydari Cephesi'nin desteklediği ultra-muhafazakar İbrahim Reisi İran tarihinin en düşük oy oranlarından biriyle de olsa cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu. Bu dönem aynı zamanda Devrim Rehberi Ayetullah Hamaney'in, şiddetlenen halk protestoları karşısında devleti güvence altına almak adına muhafazakar safları sıklaştırma ve alternatif sesleri saf dışı bırakma politikası yürüttüğü dönem. Bu bağlamda, Reisi'nin başa gelmesiyle birlikte İslam Cumhuriyeti'nin Humeyni sonrası döneminde ilk defa yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında bir senkronizasyon sağlandı ve devlet topyekûn bir muhafazakarlaşma içerisine girdi. Sistem, 2018 yılında başlayan, ancak periyodik olarak hala devam eden halk protestolarını kendisine yönelik en büyük tehdit olarak algılıyor. Bu bağlamda, İran'da gerçekleşmekte olan nesil dönüşümüyle birlikte Batılı yaşam tarzının yaygınlaşması ve bu yeni nesil ile sistem arasındaki ideolojik uçurumun artması, bir ölçüde sistemsel 'yenilik' umudu veren tüm siyasi aktörleri de bir tehdit unsuru haline getiriyor. İran artık 85 yaşına gelen Devrim Rehberi Ayetullah Hamaney sonrası döneme hazırlanıyor ve sistem bu tehditleri Hamaney sonrası döneme taşımama konusunda kararlı görünüyor. Bu bağlamda en şaşırtıcı gelişmelerden biri 24 yıldır Uzmanlar Meclisi üyesi olan Hasan Ruhani ve Mahmud Alevi gibi ılımlı isimlerin 2024 Uzmanlar Meclisi seçimlerinde adaylıklarının veto edilmesi (Azizi, 2024). Sistem, büyük ihtimalle İslam

Cumhuriyeti'nin bir sonraki devrim rehberini seçecek olan bu altıncı Uzmanlar Meclisi'nde yalnızca sisteme sadakatinden emin olduğu siyasetçilerin söz almasını istiyor. Zira protestolar karşısında sistemin ideolojik saflarını gevşeten yeni bir el, sistemin dönüşmesine sebep olabilir.

Bu sürece eşlik eden Paydari üyelerinin de son derece saldırgan bir tutum sergilediği görülüyor. Öyle ki askeriye, emniyet ve medyaya yakınlıklarını kullanarak İran siyasi literatürüne *halisazi* olarak geçen 'temizlik' ve 'saflaştırma' operasyonu ile hem sisteme hem de kendilerine karşı tehdit olarak gördükleri üniversite profesörleri, bakanlar ve bürokratlara karşı bir karalama ve yerinden etme kampanyası yürütüyorlar (Hashemi, n.d.). Üstelik bu temizlik operasyonu yalnızca reformculara ve ılımlılara karşı değil, aynı zamanda sistemin ultra-muhafazakar olmayan diğer tüm muhafazakarlarına karşı.

Şahin kanadın gölgesine giren İran siyasetinin Hamaney sonrası döneme hazırlanırken kısa ve orta vadede iç politikada baskıyı daha da artırabileceğini beklemek gerçekçi olur. Nitekim sistem, halkın protestolara katılımını caydırmak adına geçtiğimiz aylarda pek çok infaz gerçekleştirdi. Benzer şekilde, Mehsa Emami protestoları sonrası aylarca ortadan kaybolan irşad devriyeleri Tahran sokaklarına güz ayları itibarıyla geri dönmüş ve sadece başörtüsü takmayan kadınlara değil, aynı zamanda zorunlu başörtüsüne karşı çıkan tüm aktivistlere yönelik daha ağır yaptırımlar içeren "Tesettür ve İffet Kültürünün Teşvik Edilerek Ailenin Korunması" başlıklı yasa tasarısı da Koruyucular Konseyi'nin [onayına sunulmuştu](#). Bu yasa tasarısı, protestoları destekleyen entelektüeller ve ünlüler meslekten men cezası, zorunlu başörtüsü kuralını uygulamayan işyerlerine de işyeri kapatma cezası getirerek İran kadınının hareket alanını daha da [daraltıyor](#). Bugün Paydari Cephesi'yle özdeşleşen ultra-muhafazakarlar toplumsal dönüşümlerin sistemsel bir dönüşüm talebini tetiklediğinin bilincinde, dolayısıyla da Hamaney sonrası döneme girerken bu toplumsal dönüşümü mümkün merteye kontrol altına almayı hedefliyorlar. Şahin kanadın bölge siyasetinde de çatışma yanlısı tutumunu devam ettirmesi muhtemel. Ekseni mezhep çatışmasından İsrail ile mücadeleye geri kayan Direniş Ekseni politikası, bölgesel gelişmelerden ziyade iç siyasi dinamiklerin radikalleşmesinden beslenen bir politika. Bu bağlamda, bu politikanın Devrim Muhafızlarına ve Kudüs

Güçlerine verilen bütçe fonlarındaki artışla daha da destekleneceğini beklemek mümkün. Uluslararası düzlemde ise eli iç siyasette ve bürokratik pozisyonlarda daha da güçlenen ultra-muhafazakarların Çin ile ilişkilere daha fazla yatırım yapmak isteyeceği, bu sayede de İsrail - Hamas Savaşı ile birlikte bölgeye geri dönen ABD'ye karşı bir denge politikası gütmeye devam edeceğini beklemek mümkün.

İran siyaseti radikalleşiyor. Her tekelin er ya da geç kendi çoğulunu yaratması gibi, sistemin tüm kurumlarıyla topyekün daha da muhafazakarlaşmasının kendi alternatifini yaratacağını beklemek mümkün. Nitekim İran'ın ilk devrim rehberi Ayetullah Humeyni'nin ölümünden sonra sistem İslami sağ kanadın elinde benzer bir tekelcilik çabasına düşmüş, bunun sonucunda marjinalleşen bir grup İslami solcu da reform hareketini oluşturmuştu. Bu bağlamda, bugünkü radikalleşmeye sokak mı yoksa radikallerin meşru siyaset düzleminde hesaplaştığı diğer muhafazakarlar mı daha etkili bir muhalefet oluşturabilir, bekleyip görmek gerek.

^[1] Yazar bu yazıda söz ettiği seçmen davranışına ilişkin tüm hesaplamalar için Syracuse Üniversitesi İran çalışma grubunun hazırladığı İran Data Portal seçim datasını kullanmıştır. Bkz. Iran Data Portal. (n.d.). *Elections*. <https://irandataportal.syr.edu/elections>

^[2] Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gözlemlenen seçmen davranışına yönelik kapsamlı bir analiz için bkz. Uzun, E. (2021). *İran'da Boykot ve Ötesi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/iranda-boykot-ve-otesi/2290916>

Kaynakça

Azizi, A. (2024). *March 1 is the upcoming Iranian elections. The terrain looks more divided than ever*. Atlantic Council.

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-elections-march-assembly-of-experts-parliament/>

Boroujerdi, M. (2024). *Iran's Faustian 2024 elections: Statistics tell the story*. Stimson. <https://www.stimson.org/2024/irans-faustian-2024-elections-statistics-tell-the-story/>

Crisis Group. (2024). *Closing Circles: Iran's Exclusionary 2024 Elections*. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iran/closing-circles-irans-exclusionary-2024>

Farzam, R. (2024). *İran'da radikal muhafazakarların yükselişi*. İRAM. <https://www.iramcenter.org/iranda-radikal-muhafazakârlarin-yukselisi-2469>

Hashemi, M. (n.d.). *Iran's Super-Revolutionaries Eye Power*. Gulf International Forum. <https://gulrif.org/irans-super-revolutionaries-eye-power/>

Iran Data Portal. (n.d.). *1990 Assembly of Experts Elections*. <https://irandataportal.syr.edu/1990-assembly-of-experts-election>

Koç, M. (2020). *İslam Devrimi Direniş Cephesi*. İRAM. <https://iramcenter.org/islam-devrimi-direnis-cephesi-139>

Maleki, A. 2024. *Iranians' Turnout in the 2024 Elections*. Published online, gamaan.org: GAMAAN.

Şurayı Negahban. (n.d.). *Vezayef ve Ehteyarat-ı Şurayı Negahban*. https://www.shora-gc.ir/fa/news/5959/_وظایف_و_اختیارات_شورای_

Şafak, T. (2024). *İran tarihinin en düşük katılımı seçimi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-iran-tarihinin-en-dusuk-katilimli-secimi/3154494>

Toosi, S. (2024). *Iran's new wave of political conservatives is here*. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2024/03/07/iran-election-parliament-assembly-experts-conservatives-hardliners/>

Dr. Ezgi Uzun Teker, Yeditepe Üniversitesi

Dr. Ezgi Uzun Teker siyaset bilimci ve Yeditepe Üniversitesi'nde doktor öğretim üyesidir. Temel uzmanlık alanı Orta Doğu ve İran çalışmaları olup, akademik araştırmalarını din ve uluslararası siyaset, güvenlik ve stratejik kültür araştırmaları ve Şii jeopolitiği konularına yoğunlaştırmaktadır. Lisans derecesini 2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim bölümünden, yüksek lisans derecesi ile doktora derecesini ise 2011 ve 2018 yıllarında Sabancı Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünden almıştır. Doktora çalışmalarının bir bölümünü 2017 yılında misafir araştırmacı ve TÜBİTAK bursiyeri olarak katıldığı Columbia Üniversitesi Arnold A. Saltzman Institute of War and Peace Studies'de yürütmüştür.

Bu yazıya atıf için: Ezgi Uzun-Teker, “Meşruiyet, Elitler Arası Rekabet ve Sistemsel Dönüşüm Tartışmaları Arasında 2024 İran Seçimleri” Panorama, Çevrimiçi Yayın, 26 Mart 2024,

Telif@*UIKPanorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.